

στηγή που αναπτύσσεται μπροστά στα μάτια τους, δεν αναφέρονται στις ίδιες όψεις της επιστήμης. Ο Bacon στοχάζεται πάνω στην ανακάλυψη και στην καινοτομία, ο Χομπς στοχάζεται πάνω στην αναγκαιότητα που συνδέεται με τη μαθηματικοποίηση της πραγματικότητας. Η μαθηματικοποίηση αυτή θα επιτρέψει να δει το κράτος όχι ως δεδομένο θεσμό (τον οποίο ή διαχειριζόμαστε ή συμβουλεύουμε) ή ακόμη ως εργαλείο που χρησιμοποιούμε, αλλά ως αντικείμενο το οποίο κατασκευάζουμε. Για μια ακόμη φορά, επιστρέφουμε σ' αυτό που προηγείται άμεσα του κράτους και επιτρέπει την κατασκευή του: στη φυσική κατάσταση και ακριβώς σε ό,τι κάνει τον άνθρωπο ζώο τέτοιο ώστε να μπορεί να υπάρξει στη φυσική κατάσταση και να την εγκαταλείψει.

Καρτέσιος

Ο Χομπς και ο Καρτέσιος είχαν έναν κοινό φίλο, τον Merenne, ο οποίος διευκόλυνε τις συζητήσεις τους. Παρέδιδαν τις θέσεις τους στα ζητήματα της σπινικής και της λεπτής ύλης. Αλλά ο κλασικός τόπος της αντιπαράθεσής τους είναι οι *Τρίτες Αντιρρήσεις* στους *Μεταφυσικούς Στοχασμούς* του Καρτέσιου, όπου ο Χομπς αναπτύσσει την κριτική του παρακολούθωντας την τάξη των λόγων του καρτεσιανού συστήματος. Η πορεία που ακολουθείται δίνει, ενίοτε, την εντύπωση του σκόρπιου, αλλά δεν είναι αδύνατον να βρεθεί ένα καθοδηγητικό νήμα.

Η πρώτη Αντίρρηση αφορά το σύνολο του πρώτου Στοχασμού. Ο Χομπς φαίνεται να συμφωνεί, ενώ συγχρόνως αναρωτιέται γιατί ο Καρτέσιος έχανε τον κόπο

να διατυπώσει πράγματα γνωστά εδώ και τόσο παλιά. Ο Χομπς, πράγματι, ερμηνεύει το Στοχασμό ως σωστή κριτική της πλάνης των αισθήσεων. Πανεύει τον Καρτέσιο γιατί πλανώζει, αλλά συγχρόνως τον ψέγει επειδή δεν κατονομάζει τον Πλάτωνα. Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν αποδίδει καμία σημασία στην αμφιβολία όταν εφαρμόζεται στις μαθηματικές αλήθειες. Ο Καρτέσιος απαντά υπογραμμίζοντας ότι η λειτουργία του πρώτου Στοχασμού δεν είναι να λύσει οριστικά το ζήτημα της πλάνης των αισθήσεων, αλλά να προβάλει λόγους αμφιβολίας που θα προστοιμάσουν τον αναγνώστη για τη διάκριση των νοητών από τα αισθητά πράγματα. Αυτήν τη διάκριση θα επεξεργαστεί ο δεύτερος Στοχασμός με το cogito και την ανάλυση του κοιμηματιού του κεριού, αλλά ακριβώς την ίδια διάκριση θα απορρίψει η αντίστοιχη αντίρρηση.

«Είμαι ένα πράγμα που σκέφτεται. Η διατύπωση είναι πολύ ωραία. [...] Αλλά εκεί που ο συγγραφέας μας προσθέτει: δηλαδή πνεύμα, ψυχή, νόηση, λόγος, εκεί γεννιέται μία αμφιβολία [...]. Όλοι οι φιλόσοφοι διακρίνουν το υποκείμενο από τις ιδιότητές του και τις πράξεις του. [...] Είναι, λοιπόν, δυνατόν ένα πράγμα που σκέφτεται να είναι υποκείμενο του πνεύματος, του λόγου ή του νοού, και επομένως να είναι κάτι σωματικό». Η συνέχεια μετατρέπει αυτήν τη δυνατότητα σε αναγκαιότητα. Δεν είναι δυνατόν να υπάρξει σχέση χωρίς πράγμα που σκέφτεται, ούτε επιστήμη χωρίς πράγμα που γνωρίζει, ούτε περίπατος χωρίς πράγμα που περπατά. Άρα, όλα τα πράγματα που υπάρχουν είναι, στην πραγματικότητα, σώματα. Συνεπώς, το cogito καταλήγει στην απόδειξη κυρίως της ύπαρξης του σώματος ως πράγματος που σκέφτεται. Να

παρατηρήσουμε ότι για να φτάσει σ' αυτό το συμπέρασμα ο Χομπς πρέπει να αναφερθεί, σαν να ήταν αυτονόητη, στη σχολαστική διδασκαλία του υποκειμένου ως υποδάθρου ικανοτήτων. Αλλά αναγκάζει τη σχολαστική διδασκαλία να υποστηρίξει κάτι που η ίδια δε διδάξε ποτέ: ότι κάθε υπόσταση είναι σωματική. Βλέπουμε στην προκειμένη περίπτωση τον Χομπς να χρησιμοποιεί την παράδοση εναντίον του Καρτέσιου, προσαρμόζοντάς τη σ' ένα καρτεσιανό θέμα, πράγμα που αποκλείει να χρησιμοποιηθεί η αναιρέσή του προς όφελος της παράδοσης. Στο σχολαστικό θέμα της ψυχής ως μορφή του σώματος και στη θεωρία της αφαιρετικής γνώσης που συνδέεται μ' αυτήν ο Καρτέσιος απαντά με τη ριζική διάκριση της νοητικής από τη σωματική υπόσταση και ο Χομπς με την όχι λιγότερο ριζική συγχώνυσή τους.

Το προηγούμενο μπορεί να μετρηθεί στην τέταρτη αντίρρηση, που αφορά τη διάκριση μεταξύ νόησης και φαντασίας. Πρόκειται, μάλιστα, για ένα υπόδειγμα σύγκρουσης, στην οποία ένα και το αυτό λεξιλόγιο παραπέμπει σε δύο αποκλίνοντα πεδία προβλημάτων. Το λάθος θα ήταν να πιστέψουμε ότι αυτή η επικάλυψη αποτελεί μόνο λεκτική έρριδα. Γιατί και εδώ θα διαπιστώσουμε την παρουσία της σωματικότητας.

Γράφει ο Καρτέσιος: «Πρέπει, συνεπώς, να συμφωνήσω ότι με τη φαντασία δε θα μπορούσα καν να συλλάβω τι είναι αυτό το κερύ και ότι η μόνη που μπορεί να το συλλάβει είναι η νόηση μου». Ο Χομπς παρήκει: «Υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ του φανταζομαι, δηλαδή του έχω κάποια ιδέα, και του συλλάβω με τη νόηση, δηλαδή συμπεραίνω, συλλογιζόμενος, ότι ένα πράγμα είναι ή υπάρχει». Είναι απαραίτητο

στο σημείο αυτό να διευκρινιστεί η σημασία των όρων για τον καθένα:

— Στον Καρτέσιο η φαντασία και η νόηση αποτελούν δύο ικανότητες του πνεύματος. Η πρώτη τού παρέχει εικόνες, μια και συνδέεται με το σώμα. Η νόηση, αντίθετα, γνωρίζει τα πράγματα μέσω της εποπτείας του πνεύματος και ό,τι συλλαμβάνει το πνεύμα—αυτό θα ονομάσει ιδέα ο επόμενος *Στοχασμός*—αποτελεί νοητή παράσταση. Βεβαίως, και οι εικόνες και οι ιδέες αποτελούν παραστάσεις, αλλά παραστάσεις διαφορετικές ως προς την πηγή και τη θεοαισιότητα τους.

— Για τον Χομπς, αντίθετα, η φαντασία είναι ικανότητα ιδεών ή εικόνων, γιατί μόνο ένα είδος παράστασης υπάρχει και ανάγεται σε μία και μοναδική πηγή: τις αισθήσεις. Ο ρόλος που ανατίθεται στη νόηση είναι εντελώς διαφορετικός: Αφορά το λογισμό, δηλαδή την ταξινόμηση των ιδεών ή εικόνων μέσω των ονομασιών τους. Δεν έχουμε, συνεπώς, να κάνουμε με παραστάσεις αλλά με αλληλουχία παραστάσεων. Και η αλληλουχία αυτή οδηγεί, σε τελευταία ανάλυση, στη φαντασία που της παρέχει το υλικό της και η φαντασία οδηγεί στις κινήσεις των σωμάτων οι οποίες την ενεργοποιούν. «Και τι θα πούμε τώρα αν ο συλλογισμός δεν είναι ίσως άλλο πράγμα από ονόματα που συγκεντρώνονται και συμπλέκονται μεταξύ τους με τη λέξη είναι: [...] Αν αυτό συμβαίνει, και ίσως αυτό να συμβαίνει, ο συλλογισμός θα εξαρτηθεί από ονόματα, τα ονόματα από τη φαντασία και η φαντασία ίσως (και αυτή είναι η αίσθησή μου) από την κίνηση των σωματικών οργανών και έτσι το πνεύμα δεν είναι άλλο πράγμα από κίνηση σε ορισμένα μέρη του οργανικού σώματος».

II πέμπτη αντίρρηση θα επανέλθει στα ίδια θέμα-